

7. *Korotkyi terminolohichnyi slovnyk z innovatsiinykh pedahohichnykh tekhnolohii* [Short glossary of innovative pedagogical technologies]. (n.d.). <http://www.info-library.com.ua/books-text-6601.html>
8. Holub, N. B., Novosiolova, V. I., Shelekhova, H. T., & Yarmoliuk, A. V. (2017). *Navchannia ukrainskoi movy uchniv 5 klasu na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: Posibnyk* [Teaching Ukrainian language to 5th grade students on the basis of a competency-based approach: Manual]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Sam», 144 [in Ukrainian].
9. *Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia* (2017). [New Ukrainian school: a teacher's guide] / Pid zah. red. Bibik N. M. Kyiv: TOV «Vydavnychiy dim «Pleiady», 206 [in Ukrainian].
10. Ostapenko, N. M., Symonenko, T. V., & Rudenko, V. M. (2011). *Tekhnolohiia suchasnoho uroku ridnoi movy: avchalnyi posibnyk* [Technology of the modern native language lesson: Study guide]. Kyiv, Ukraine: Akademiia [in Ukrainian].
11. Pometun, O. I., & Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok: Interaktyvni tekhnolohii navchannia* [Modern lesson: Interactive teaching technologies]. Kyiv: A.S.K., 192 [in Ukrainian].
12. Ponomarova, K. I. (2020). *Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkolariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy: metodychnyi posibnyk*. [Formation of primary school pupils' communicative competence in the process of learning the Ukrainian language: methodical guide]. Kyiv: CONVI PRINT, 88 [in Ukrainian].
13. Pometun, O. I., & Sushchenko, I. M. (2017). *Putivnyk z rozvytku krytychnoho myslenia v uchniv pochatkovoї shkoly: Metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv* [Guide to the development of critical thinking in primary school students: Methodical manual for teachers]. Kyiv, Ukraine, 96 [in Ukrainian].
14. Savchenko, O. Ya. (2012). *Dydaktyka pochatkovoї osvity: pidruchnyk*. [Didactics of primary education: textbook]. Kyiv: Gramota, 504 [in Ukrainian].
15. Bakhmat, N. V., Hudima, N. V., & Kovalchuk, O. V. (Eds.). (2020). *Suchasni tekhnolohii pochatkovoї osvity: Realii ta perspektyvy: Zbirnyk naukovykh prats* [Modern technologies of primary education: Realities and prospects: Collection of scientific works] (Vol. 3). Kyiv, Ukraine: Milenium [in Ukrainian].
16. Crawford, A., Saul, V., Matthews, S., & McInster, D. (2006). *Tekhnolohii rozvytku krytychnoho myslenia uchniv* [Technologies for the development of students' critical thinking] (O. I. Pometun, Scientific editor & foreword). Kyiv, Ukraine: Pleiady, 220 [in Ukrainian].
17. Bibik, N. M., Martynenko, V. O., Vashulenko, O. V., Lystopad, N. T. V. (2023). *Tekhnolohii formuvannia navchalnykh dosiahnenn' molodshykh shkolariv na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu: Metodychnyi posibnyk* [Technologies for the formation of educational achievements of primary school students based on the competence approach: Methodical manual]. Kyiv, Ukraine: Institute of Pedagogics of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Department of Primary Education named after O. Ya. Savchenko, 408 [in Ukrainian].
18. *Typovi osviti prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy*. (2019). [Typical educational programs for general secondary education: 1–2 and 3–4 grades]. Kyiv: Vydavnytstvo «Svitoch», 336 [in Ukrainian].

Авторське право ©2026 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 10.04.2026 р.
Прийнято редакцією 10.05.2026 р.
Опубліковано 29.05.2026 р.

УДК 37.015.31:502/504:373.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-2-61-180-189

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Решетняк Віктор Федорович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: reshetnyakvf@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5069-4245

У статті здійснено теоретико-методологічне узагальнення проблеми формування екологічної свідомості учнів початкових класів у системі позашкільної освіти, зокрема в умовах гурткової діяльності еколого-натуралістичного спрямування. Визначено психолого-педагогічні засади організації освітнього процесу, розкрито вікові та мотиваційні особливості молодших школярів. Здійснено порівняльний аналіз українського та європейського досвіду (Фінляндія, Німеччина, Швеція) у контексті освіти для сталого розвитку. Обґрунтовано, що ефективність формування екологічної свідомості забезпечується інтеграцією діяльностного, компетентнісного та ціннісного підходів, а також посиленням практико-орієнтованого компоненту освітнього процесу.

Ключові слова: екологічна свідомість, молодші школярі, позашкільна освіта, гурткова робота.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлено загостренням екологічних проблем на глобальному рівні та необхідністю формування екологічно відповідальної поведінки особистості вже з молодшого шкільного віку. Початкова школа є фундаментом становлення ціннісних орієнтацій дитини, зокрема екологічних [1; 2; 3]. У сучасних умовах особливого значення набуває позашкільна освіта, яка створює сприятливе середовище для формування екологічної свідомості через діяльнісний підхід [4; 5]. Європейський досвід демонструє ефективність інтеграції екологічної освіти в практичну діяльність дітей, що потребує адаптації в українських реаліях [6; 7; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питання формування екологічної освіти школярів початкових класів займався видатний педагог В. О. Сухомлинський, який уважав, що природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. На його думку, формувати в дитини ставлення до рідного краю як частини природи варто починати з раннього віку. «Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо» [9, с. 92].

Багато науковців та педагогів-практиків присвятили свої дослідження проблемі екологічного виховання, серед них: О. Коберник «Деякі проблеми формування екологічного мислення» [6], А. Львовичкіна «Екологічна психологія» [10], Т. Яновська, Н. Гончарова, А. Харченко «Гендерні особливості екологічної свідомості молодших школярів» [11], С. Вітвицька, І. Дорож, В. Мішедченко, Т. Павлова, В. Партола, Н. Смолянук, Л. Старікова, В. Танська та інші.

На підставі аналізу наукових джерел можна стверджувати, що процес формування екологічної свідомості молодшого школяра вже тривалий час є об'єктом дослідження педагогів. На сьогодні обґрунтовано основні терміни екологічної свідомості, окремі умови її формування, зв'язок процесу формування екологічної свідомості з глибокими емоційними переживаннями індивіда. «Екологічна свідомість визначається як акт свідомості, виражений у поєднанні екологічних знань та відповідних почуттів, коли засвоєні людиною екологічні норми одночасно стають нормами її поведінки у відношенні до природи» [11].

Водночас автори вважають, що теоретико-методологічне узагальнення проблеми формування екологічної свідомості учнів початкових класів у системі позашкільної освіти, зокрема в умовах гурткової діяльності еколого-натуралістичного спрямування, у сучасній науковій літературі висвітлено недостатньо.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та проаналізувати особливості формування екологічної свідомості учнів початкових класів у гуртковій роботі еколого-натуралістичного спрямування, здійснити порівняльний аналіз українського та європейського досвіду.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою дослідження є принципи наукової об'єктивності, історизму, міждисциплінарності та системного підходу. У процесі аналізу використано методи компаративістики, порівняльного аналізу, інтерпретації нормативно-правових актів та освітніх стандартів, аналізу змісту навчальних програм, узагальнення педагогічного досвіду [5; 7; 12].

Позашкільна освіта – це особливий складник освіти України. Її винятковість полягає у спрямованості на розвиток здібностей та обдарувань, задоволення інтересів дітей різного віку. Про позашкільну освіту можна сказати, що це простір спілкування сучасного покоління: «безбар'єрного, креативного, критично мислячого, медіа та цифрово-обізнаного, зацікавленого у здобутті нових знань, вражень, навичок практичної діяльності через прямий контакт із природним середовищем» [4].

Сучасна позашкільна освіта спрямована на дітей (розвиток пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентності особистості, можливість самореалізації в майбутньому), їхніх батьків (організація безпечного, змістовного дозвілля дітей у позашкільних закладах, їх навчання, виховання, розвиток, соціалізація) та державу – одна з найефективніших інвестицій у найближче і віддалене майбутнє [4].

Метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, умінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації [5].

Згідно з освітньою метою позашкільні навчальні заклади пропонують здобувачам освіти різноманітні програми, які спрямовані на поглиблення знань, розраховані на особистісні запити, інтереси та здібності дітей з урахуванням вікових особливостей. Для реалізації завдань Міністерство освіти і науки України затвердило програми, що забезпечують зміст позашкільної освіти за основними напрямками, визначеними Законом України «Про позашкільну освіту». Проте керівники гуртків кожного окремого закладу мають право розробляти та апробувати власні освітні програми. Це доречно, якщо потреби програми не відповідають умовам її реалізації: недостатній рівень забезпечення матеріально-технічної бази, дистанційна та асинхронна форма навчання, різниця в можливостях різних регіонів країни (наприклад, проведення занять у вигляді онлайн- чи відеоекскурсії, в укриттях, без можливості провести повноцінні заходи із запланованої теми). Особливо це стало відчуватися під час воєнного стану.

Головні принципи освітнього процесу позашкільної освіти [2; 4; 12]:

- гуманізація – визначає пріоритет завдань творчої самореалізації особистості, її виховання, створення умов для вияву обдарованості дітей;
- єдність загальнолюдських і національних цінностей, що забезпечує в змісті освітнього процесу органічний зв'язок і духовну єдність української національної культури з культурою народів світу; розвиток культури всіх національних меншин, що проживають на території України; сприяє усвідомленню пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими; визначає позашкільну освіту як важливий засіб національного розвитку й гармонізації національних і міжнаціональних відносин в Україні;

- демократизація, що передбачає автономію закладів позашкільної освіти різних типів та форм власності у вирішенні основних питань змісту їх діяльності, розвитку різноманітних форм співробітництва та партнерства всіх учасників освітнього процесу;
- науковість і системність, що полягає в забезпеченні оптимальних умов для інтегруючої функції освітніх процесів в умовах досягнення основної мети позашкільної освіти; безперервність, наступність та інтеграція, що забезпечують єдність усіх ланок освіти, об'єднання зусиль закладів позашкільної освіти з іншими закладами та організаціями; цілісність і наступність позашкільної освіти, спрямованої на поглиблення та конкретизацію освітнього процесу;
- багатокладність та варіативність – передбачає можливість широкого вибору змісту, форм і засобів еколого-натуралістичної освіти та виховання у вільний від навчання час, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей, інтересів;
- наступність і перспективність – здобуття освіти впродовж усього життя, що передбачає можливість широкого вибору змісту, форми і засобів позашкільної освіти, альтернативність у задоволенні духовних запитів здобувачів освіти, їхніх пізнавальних та інтелектуальних можливостей та інтересів, поглиблення і розширення практичної спрямованості;
- добровільність та доступність – передбачає право вибору та доступність у забезпеченні потреб особистості у творчій самореалізації, духовному самовдосконаленні, здобутті надпредметних знань, умінь та навичок, підготовці до активної професійної діяльності;
- самостійність та активність – полягає в забезпеченні такої психолого-педагогічної атмосфери, яка сприяє виявленню, а також розвитку і реалізації здобувачами освіти пізнавальної самостійності, творчої активності; прояву обдарованості;
- академічна доброчесність – що ґрунтується на таких ключових цінностях, як ретельність, коректність і чесність;
- практична спрямованість – передбачає набуття здобувачами освіти певних допрофесійних умінь і навичок, орієнтацію та трудову діяльність у ринкових умовах, їх розширення та розвиток.

Психологічними аспектами готовності до гурткової позашкільної діяльності визначено: мотивацію та інтерес, що проявляються в природній зацікавленості дитини до діяльності в гуртку певного напрямку, можуть бути пов'язаними з хобі, творчим пошуком чи вміннями; самостійність, яка проявляється у вмінні виконувати певні завдання самостійно, без допомоги однолітків та керівника гуртків (наприклад, уміти працювати з ножицями чи шаблонами); соціалізацію, що проявляється у вмінні знаходити спільну мову з однолітками, притримуватися правил поведінки, створених у дитячому колективі, наявності бажання працювати в команді; емоційну готовність, що проявляється в умінні стримувати емоції під час подолання труднощів (наприклад, у разі незадоволення результатом власної практичної діяльності); пізнавальні інтереси – можна спостерігати під час виконання вправ на увагу, уяву, пам'ять та мислення [2].

Важливо при цьому враховувати:

1. *Психологічні передумови формування екологічної свідомості молодших школярів, а саме:*

- високу пластичність психіки та домінування наочно-образного мислення, а отже, зосереджувати увагу на розвитку емоційно-ціннісного ставлення до природи; на розвитку емпатії до живих об'єктів, ідентифікації себе з природою та формування первинних моральних норм поведінки.

2. *Психологічні механізми впливу освітніх практик:*

- **інтеріоризацію:** засвоєння екологічних норм і цінностей через їх поступове переведення із зовнішньої діяльності у внутрішній план (через обговорення, приклади, правила поведінки в природі);
- **ідентифікацію та наслідування:** орієнтація на поведінку вчителя як значущого дорослого; екологічно відповідальні дії педагога є моделлю для учнів;
- **емоційне зараження:** передача позитивного ставлення до природи через емоційно насичені освітні ситуації (екскурсії, спостереження, досліди);
- **рефлексію:** усвідомлення власних дій і їх наслідків для довкілля, формування внутрішньої відповідальності;
- **підкріплення:** закріплення екологічно доцільної поведінки через схвалення, заохочення, соціальне визнання;
- **когнітивний конфлікт:** створення ситуацій, що спонукають учнів переосмислювати власні уявлення (наприклад, зіставлення «правильної» і «шкідливої» поведінки).

3. *Освітні практики як засіб психологічного впливу:*

- **дослідницька діяльність** (Inquiry-based learning): активізує пізнавальні процеси, формує причинно-наслідкове мислення та усвідомлення екологічних зв'язків;
- **проектна діяльність:** сприяє формуванню особистісної значущості екологічних проблем та розвитку відповідальності за результат;
- **екологічні ігри та моделювання ситуацій:** забезпечують емоційне включення, розвиток уяви та формування моделей поведінки;

- **прямий контакт із природою** (екскурсії, спостереження): підсилює сенсорний досвід, сприяє розвитку емпатії та ціннісного ставлення;
- **інтеграція екологічного змісту в навчальні предмети**: формує системність знань та проєкцію екологічних уявлень на різні життєві ситуації;
- **соціально значуща діяльність** (акції, прибирання, озеленення): забезпечує перехід від знань до практичної екологічної поведінки.

4. *Психологічні результати впливу освітніх практик:*

- формування екологічних уявлень і базових понять про взаємозв'язки в природі;
- розвиток стійкого позитивного емоційно-ціннісного ставлення до довкілля;
- виховання екологічно доцільної поведінки як звички;
- зростання рівня екологічної відповідальності та саморегуляції поведінки.

Окрім того, під час організації освітнього процесу необхідно враховувати вікові особливості дітей, їхній характер та природні задатки, підтримку батьків, наявність попереднього досвіду соціалізації (наприклад, відвідування садочка чи школи).

Позашкільна освітня діяльність, як і діяльність у закладах базової середньої освіти, займає значну частину життя дитини. Тож освітній процес гурткового заняття повинен бути побудований так, щоб для кожної дитини він проходив за принципом природовідповідності педагогічних впливів. Він розглядає ідеї «індивідуалізації і диференціації навчання». Індивідуалізація навчання – це організація навчально-виховного процесу, де вибір способів, прийомів, темпу навчання зумовлюється індивідуальними особливостями гуртківців. Диференційований підхід у навчанні – це система дидактичних засобів, які дають змогу по-різному організувати процес навчання різних категорій учнів відповідно до їхніх потенційних можливостей, групових та індивідуальних особливостей, з урахуванням змісту та мети навчання [2].

Освітній процес у закладах позаурочної діяльності здійснюється за різними напрямками. Серед них: художньо-естетичний, науково-технічний, еколого-натуралістичний, туристсько-краєзнавчий, мистецький, дослідницько-експериментальний. Виховна робота за ними реалізується в таких напрямках: трудове, національне, моральне, розумове, естетичне, соціально-правове, екологічне, фізичне. Варто зазначити, що кожен із цих напрямів є складовою загального освітнього процесу позашкільної освіти.

Дія воєнного стану та події, які відбуваються в нашій країні, внесли певні корективи в пріоритетні напрями процесу формування особистості дітей. На сьогодні актуальними є екологічне та національно-патріотичне виховання. Їх поєднання не є чимось новим в освіті, проте їх варто інтегрувати в поняття «екологічність мислення», яке повинно бути актуальним на будь-якому етапі формування особистості сучасного школяра. Ідеться не лише про вміння робити висновки щодо результату впливу власної діяльності на навколишнє середовище чи про екологічні наслідки війни, а й про формування поняття національної свідомості як засобу протидії українського народу в боротьбі за незалежність, що можливо завдяки розвитку відповідального ставлення до природи, мови, культури, традицій, державності через виховання любові та відповідальності до рідного краю. Це і є головним складником сучасного екологічного виховання дітей на гуртках еколого-натуралістичного спрямування.

Екологічне виховання еколого-натуралістичних гуртків спрямоване на усвідомлення себе невід'ємною частиною природи та Всесвіту, яка повинна усвідомлювати наслідки власної діяльності на навколишнє середовище. Гуртки еколого-натуралістичного напрямку – це чудовий спосіб пізнання природи, дослідження її явищ, визначення проблем та шляхів їх вирішення, залучення до практичної природоохоронної та природозбережувальної діяльності. Освітній процес охоплює національно-патріотичне (дослідження природних та культурних багатств свого регіону та країни в цілому, дослідження екологічних стежок, прокладання туристичних маршрутів), гуманістичне, декоративно-ужиткове (виховання любові до природи через вивчення традицій та культури рідного краю) [1; 8].

Робота екологічних гуртків з учнями початкових класів – це важливий крок у формуванні екологічної свідомості в дітей. Саме в цьому віці закладаються основи дбайливого ставлення до природи, формується розуміння взаємозв'язку людини і навколишнього середовища.

Екологічне виховання варто починати у віці 6–10 років. Це найбільш важливий вік, адже діти початкової ланки готові до сприйняття нового матеріалу, вони зацікавлені в спільній діяльності, умотивовані цікавістю до творчої та дослідницької роботи. Надані знання, сформовані вміння та навички природовідповідальної діяльності є основою розвитку критично мислячої особистості дитини в майбутньому. Саме в цьому віці дітей необхідно починати навчати робити висновки причинно-наслідкових зв'язків між подіями, сприяти розвитку цінностей та засвоєнню екологічних правил та правил поведінки в суспільстві.

Процес екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку можна порівняти з посадкою молодого саду, якому насамперед потрібен родючий ґрунт – мотивація, зацікавленість дітей у здобутті нових знань та застосуванні їх у вільний від навчання час. По-друге, саджанці – це знання, які повинні бути міцними та мати пагони – поєднання з різними видами наук, що ляжуть в основу міцної кореневої системи – набуття знань. І, звичайно ж, процес посадки та догляд – це сучасний погляд керівника гуртка на ведення навчального

процесу, уміння впливати на свідомість дітей. Отже, екологічне виховання лежить в основі діяльності гуртків еколого-натуралістичного спрямування.

Метою організації освітнього процесу гуртка є цілеспрямований процес формування екологічної свідомості дітей за допомогою спеціально підібраних методів та форм [1;3; 6]. Головне завдання керівника гуртка на цьому етапі – підібрати таку навчальну програму, яка буде відповідати віковим особливостям та освітнім запитам. Важливою умовою для реалізації мети є поетапне поєднання та виконання педагогічних дій:

1. Формування необхідних екологічних знань та понять на основі поєднання декількох наук – природознавства, краєзнавства, біології, основ туризму.

2. Виховання бережливого ставлення до навколишнього середовища – закладання основ природовідповідального ставлення до природи рідного краю, її багатств.

3. Формування навичок та вмінь вести фенологічні спостереження, виконувати дослід з рослинами, птахами, водою, повітрям в умовах живого куточка та природному середовищі.

4. Розвиток творчих здібностей під час вивчення заданої теми (уяви та креативного мислення) – виготовлення малюнків та аплікацій, об'ємних фігур з пластиліну, паперу та солоного тіста, створення невеликих розповідей чи загадок, постановка театралізованих вистав.

5. Формування активної життєвої позиції – створення екологічних проєктів, участь в екологічних конкурсах та акціях.

Основні завдання екологічного виховання на заняттях гуртка еколого-натуралістичного напрямку:

- нагромадження екологічних знань та їх усвідомлення (процес може відбуватися за рахунок нагромадження знань про культуру та традиції певного регіону);
- прищеплення любові до природи рідного краю та своєї країни, бажання берегти та примножувати її;
- формування навичок і вмінь діяльності в природі;
- виховання громадянина України;
- виховання поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності;
- усвідомлення відповідальності перед законом за свої дії;
- виховання в дітей та молоді патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу, а також інших націй і народів;
- формування в учнів початкової ланки свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих, до власної безпеки та безпеки оточуючих, формування навичок безпечної поведінки та здорового способу життя.

Зміст занять передбачає розкриття положень світу природи – середовища перебування людини, яка має бути зацікавленою в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії; осмислення екологічних явищ і вміння робити висновки щодо організації як власної діяльності, так і колективу в природному середовищі; усвідомлення вихованцями необхідності екологічної безпеки України; формування моральних почуттів обов'язку і відповідальності за збереження краси природи та участі в її охороні; спонукання вихованців до природоохоронної діяльності [4; 12].

Найбільш ефективними методами під час організації освітнього процесу з дітьми початкової ланки є: візуальні (перегляд відео, презентацій, відеоеккурсій), аудіо (прослуховування літературних та музичних творів, звуків природи, співу пташок чи голосів тварин), евристичні (спостереження, дослідження, прогнозування), метод проєктної діяльності. Форми роботи: створення каталогів, інструкцій, рекомендацій та лепбуків, вікторини (зокрема й онлайн-вікторини на освітніх платформах), екскурсії, квести, участь у конкурсах та природоохоронних акціях.

Організація освітнього процесу вимагає від керівника гуртка формування таких професійних якостей, як: неординарність, креативність, компетентність (предметна, методична, комунікативна, інформаційна, морально-етична, психолого-педагогічна), та передбачає такі види діяльності: планування (складання річного плану роботи гуртка та окремого плану роботи на канікулах з урахуванням вікових особливостей гуртківців, року та рівня навчання), забезпечення відповідного до річного плану рівня матеріально-технічної бази (наявність наочних матеріалів та технічного обладнання), співпрацю з батьками (проведення просвітницьких заходів, спільних занять та майстер-класів), організацію та проведення виховних заходів (екологічних, національно-патріотичних, краєзнавчих) гуртка, відділу та закладу.

Європейський досвід (зокрема Фінляндії, Німеччині, Нідерландів) акцентує на концепції освіти для сталого розвитку, яка передбачає:

- навчання через діяльність (learning by doing);
- проєктний підхід;
- міждисциплінарність;
- активну участь дітей у вирішенні екологічних проблем [7].

Базові підходи в організації екологічної освіти в розрізі окремих розвинених країн Європи представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця (з конкретизацією країн)

Критерій	Україна	Фінляндія	Німеччина	Швеція
Освітня політика	Екологічний складник інтегровано в НУШ, але не завжди системно	Сталий розвиток – основа всієї освіти; екологічна свідомість є ключовою компетентністю	Федеральні програми екологічної освіти (Bildung für nachhaltige Entwicklung – BNE)	Державна політика «зеленої освіти», орієнтація на екосвідоме суспільство
Місце в навчанні	Інтеграція в курс «Я досліджую світ»	Інтеграція в усі предмети + міждисциплінарні модулі	Окремі курси + інтеграція в природничі та соціальні дисципліни	Повна інтеграція в навчальний процес з раннього віку
Педагогічний підхід	Частково компетентнісний	Явищно-орієнтоване навчання (phenomenon-based learning)	Компетентнісний + соціально відповідальний підхід	Діяльнісний, ціннісно-орієнтований
Методи навчання	Бесіди, спостереження, інтегровані уроки	Дослідницькі проекти, польові дослідження, навчання через явища	Проектна діяльність, експерименти, рольові ігри	Outdoor-освіта, екологічні експерименти, навчання через досвід
Практична діяльність	Обмежена (акції, конкурси)	Щоденна практика: догляд за природою, сортування, енергоощадність	Екошкільні програми, участь у громадських ініціативах	Обов'язкова участь у природоохоронних заходах
Освітнє середовище	Потребує модернізації	Школи як «екологічні простори» (eco-schools)	Розвинена мережа екологічних центрів	Школи як частина екосистеми громади
Підготовка вчителів	Недостатньо практико-орієнтована	Високий рівень підготовки з акцентом на екологічну педагогіку	Системна підготовка та підвищення кваліфікації	Обов'язкова екологічна компетентність педагога
Позакласна діяльність	Гуртки, екологічні акції	Національні програми (наприклад, «зелений прапор»)	Екоклуби, співпраця з громадськими організаціями	Активна участь у локальних екопроектах
Формування цінностей	Усвідомлення важливості природи	Формування екологічного стилю життя	Виховання відповідальності за довкілля	Формування культури сталого споживання
Оцінювання	Знання	Оцінювання компетентностей і поведінки	Комплексне оцінювання (знання + діяльність)	Оцінювання реальних екологічних дій
Результативність	Середній рівень	Дуже високий рівень екологічної свідомості учнів	Високий рівень практичної екологічної культури	Один із найвищих рівнів екосвідомості у світі

У таблиці 2 подано узагальнені дані до організації екологічної освіти учнів початкових класів в Україні та в чотирьох розвинених країнах з урахуванням освітніх традицій і державної політики.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика підходів

Країна	Освітня політика та стратегія	Модель екологічної освіти	Зміст і спрямування	Форми та методи	Особливості (традиції)
Україна	Орієнтація на концепцію сталого розвитку; інтеграція екологічної освіти в реформу «Нова українська школа»	Переважно інтегрована (у курс «Я досліджую світ», природо-знавство)	Формування екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи, екологічної культури	Уроки, екскурсії, проекти, позакласна діяльність, гуртки	Поєднання природничо-наукового та виховного підходів; акцент на цінностях і патріотизмі
Фінляндія	Політика рівності, довіри та сталого розвитку; екологічна освіта – частина національної стратегії	Часто як окремий предмет або інтегрований курс	Усвідомлення взаємозв'язку людини і природи, розвиток екологічної відповідальності з раннього віку	Інтегроване навчання, дослідницька діяльність, навчання через досвід	Орієнтація на дитину, автономія шкіл, навчання через життєві ситуації; формування відповідальності за довкілля
Німеччина	Державна політика сталого розвитку (Bildung für nachhaltige Entwicklung – освіта для сталого розвитку)	Міждисциплінарна модель (екологія пронизує всі предмети)	Глобальне мислення, екологічна етика, стале споживання, кліматична освіта	Проектне навчання, практичні заняття, екскурсії (водоочисні станції, переробка відходів тощо)	Акцент на практиці та соціальній відповідальності; співпраця з громадськими організаціями
Швеція	Державна екологічна політика та концепція сталого розвитку як основа освіти	Інтегрована модель (екологічні теми в різних предметах)	Формування екологічного мислення, сталого стилю життя, громадянської відповідальності	Міжпредметні проекти, дослідницька діяльність, outdoor-навчання	Традиція «навчання через природу»; високий рівень екологічної культури суспільства

Отже, проведені дослідження дають змогу дійти порівняльних висновків, а саме: у Фінляндії феномен-орієнтоване навчання (PhBL) [14] перетворює школи на лабораторії сталого розвитку, де учні інтегрують міждисциплінарні знання для розв'язання реальних екологічних викликів, зокрема моніторинг змін клімату через аналіз локальних даних про температуру, опади та біорізноманіття, з акцентом на hands-on діяльність, критичне мислення та емоційне залучення до природи, що розвиває системне екологічне сприйняття від наукових фактів до етичних імперативів.

У Німеччині концепція BNE (Bildung für nachhaltige Entwicklung) [15] реалізується через дипломні програми, де учні проводять енергоаудит школи, упроваджують сортування відходів та пластику, беруть участь у міських проєктах за ЦСР ООН, залучаючи партнерства з громадами для практичного впливу на регіональне та глобальне довкілля.

У Швеції принцип «жити екологічно – учитися екологічно» втілюється в outdoor learning, де заняття проходять у лісах і парках для безпосереднього вивчення екосистем, розвитку емпатії до природи та формування звичок сталого споживання як норми, з інтеграцією Forest School для раннього віку, що виховує глобальну відповідальність через перспективу зміни [16].

Порівняно з Україною, де екологічна освіта активно реформується через мережу позашкільних закладів – еколого-натуралістичних центрів, станцій юних натуралістів та гуртків, що створюють потенціал для практичної орієнтації, – ці скандинавські моделі вирізняються системністю, де практика домінує над теорією, освіта інтегрується з громадою та повсякденним життям, а фокус зміщується від накопичення знань до формування екологічної культури, поведінки та компетентностей для сталого майбутнього, що слугує орієнтиром для НУШ [12; 13].

Порівняльний аналіз формування екологічної свідомості учнів початкових класів в Україні та розвинених європейських країнах відображено в табл. 3.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз формування екологічної свідомості учнів початкових класів в Україні та розвинених європейських країнах

Критерій	Україна	Розвинені європейські країни
Нормативно-правова база	Екологічна освіта інтегрована в освітні стандарти (зокрема концепція НУШ), але часто реалізується фрагментарно	Чітко визначена державна політика сталого розвитку; екологічна освіта є обов'язковим компонентом навчальних програм
Місце в навчальному плані	Інтегрований курс «Я досліджую світ», окремі теми в природничих дисциплінах	Самостійні курси або наскрізна інтеграція в усі предмети (cross-curricular approach)
Педагогічний підхід	Переважає компетентнісний підхід	Компетентнісний, діяльнісний, орієнтований на сталий розвиток (ESD – Education for Sustainable Development)
Методи навчання	Інтегровані уроки, бесіди, спостереження, творчі завдання	Проектне навчання, дослідницька діяльність, outdoor-освіта, STEM/STEAM, гейміфікація
Практична спрямованість	Обмежена через ресурсні та організаційні труднощі	Високий рівень практичної діяльності: екопроєкти, сортування відходів, енергоефективні ініціативи
Рівень інтеграції з повсякденним життям	Формується через окремі виховні заходи, акції	Системна інтеграція в шкільне та позашкільне життя (екологічна культура школи)
Матеріально-технічна база	Часто обмежена (нестача ресурсів, обладнання)	Сучасна база: еколабораторії, цифрові технології, IoT-рішення для моніторингу довкілля
Підготовка вчителів	Проводиться, але потребує посилення практичного складника	Системна підготовка з акцентом на екологічну компетентність і міждисциплінарність
Позакласна діяльність	Гуртки, акції, екологічні проєкти (часто епізодичні)	Розвинена система позашкільної освіти: екоклуби, партнерства зі спільнотами, міжнародні програми
Формування екологічних цінностей	Акцент на знаннях і відповідальності	Акцент на поведінкових змінах, екологічному стилі життя
Оцінювання результатів	Переважно знансєвий контроль	Оцінювання компетентностей, практичних дій, екологічної поведінки
Загальний рівень ефективності	Середній (у процесі реформування)	Високий (системний, довготривалий розвиток)

Висновки. Позаурочна екологічна освіта в Україні активно розвивається в межах реформ Нової української школи, однак зберігає фрагментарний характер через залежність від індивідуальної ініціативи вчителів, обмежене фінансування та недостатню інституційну координацію, що ускладнює системне впровадження практичних компетентностей сталого розвитку.

У результаті проведеного дослідження здійснено теоретико-методологічне узагальнення проблеми формування екологічної свідомості учнів початкових класів у системі позашкільної освіти:

– **обґрунтовано** доцільність розгляду позашкільної освіти, зокрема гурткової діяльності еколого-натуралістичного спрямування як ефективного середовища формування екологічної свідомості молодших школярів;

- **уточнено** сутність поняття «екологічна свідомість молодшого школяра» через інтеграцію когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів;
- **виокремлено та теоретично обґрунтовано** ключові психологічні механізми впливу освітніх практик (інтеріоризація, ідентифікація, емоційне зараження, рефлексія, підкріплення, когнітивний конфлікт), що забезпечують перехід від знань до екологічно доцільної поведінки;
- **здійснено** порівняльний аналіз українського та європейського досвіду (Фінляндія, Німеччина, Швеція), що дало змогу **виявити ключові відмінності** між знаннєво орієнтованою та практико-поведінковою моделями екологічної освіти;
- **обґрунтовано** напрями імплементації європейського досвіду в українську освітню практику, зокрема щодо посилення діяльнісного компонента, інтеграції школи з громадою та формування екологічної культури як способу життя.

Результати дослідження розширюють наукові уявлення про механізми формування екологічної свідомості учнів початкових класів та визначають практичні орієнтири модернізації позашкільної освіти в умовах реалізації концепції сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Гриневич Л. М. Освіта для сталого розвитку в Україні та Європі. Київ : Юстон, 2023. 296 с.
3. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Генеза, 2021. 368 с.
4. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III (ред. 2024).
5. Типові освітні програми для закладів позашкільної освіти / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2022. 120 с.
6. Кобернік О. Г. Деякі проблеми формування екологічного мислення. *Актуальні проблеми психології Т. 7. Екологічна психологія / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ : 2006. Вип. 8. С. 228–291.
7. Конельська І. М., Терлецька Н. М. Формування екологічної свідомості учнів молодших класів в умовах сталого розвитку суспільства. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 34. С. 184–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_34_27.
8. Карпенко О. В. Особливості використання геоінформаційних систем у процесі формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку. *Освітньо-науковий простір*. 2024. № 6(1). DOI: <https://orcid.org/0000-0001-5573-7147>.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 4. Павльська середня школа; Розмова з молодим директором. 1977. 640 с.
10. Львовичкіна А. М. Екологічна психологія : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 120 с.
11. Яновська Т. А., Гончарова Н. О., Харченко А. С. Гендерні особливості екологічної свідомості молодших школярів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Психологія*. 2025. Вип. 2. С. 154–158. URL <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/424/487> (дата звернення: 27.03.2026).
12. Концепція «Нова українська школа» / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2016 (оновл. ред. 2021). 40 с.
13. Rosas Aguilar R. M., Aguilar Leyva N. A. Conciencia ambiental en estudiantes de educación primaria: Revisión sistemática. *Horizontes Revista De Investigación En Ciencias De La Educación*. 2025. 9(39), 3004–3023. DOI: <https://doi.org/10.33996/revistahorizontes.v9i39.1100>.
14. Heikkilä E. Sustainability through a Phenomenon-based learning approach – A study of student reflections. University of Helsinki. 2022. 84 p. URL: <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b23ba68e-386e-4720-b51e-553f9b3304e9/content> (дата звернення: 26.03.2026).
15. Elven J. Organisation und Bildung für nachhaltige Entwicklung. *Gr Interakt Org*. 2022. 53, 535–545. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11612-022-00659-0>.
16. Mårtensson F., Wiström B., Hedblom M. et al. Creating nature-based play settings for children through looking, listening, learning and modifying in a Swedish landscape laboratory. *Socio Ecol Pract Res*. 2025. 7. 93–117. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42532-024-00208-7>.

FOSTERING ENVIRONMENTAL AWARENESS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Reshetnyak Viktor

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Primary Education Theory and Methods
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

Introduction. *In the 21st century, the issue of the relationship between humans and nature has taken on a global dimension, necessitating a rethinking of approaches to environmental education and the upbringing of the younger generation.*

Thus, the relevance of the topic stems from the need to search effective ways of fostering environmental awareness of primary school pupils within the extracurricular education system, particularly through club activities, as well as the need to adapt best European practices to the Ukrainian educational context. This determines the scientific and practical significance of the study, which aims to substantiate the psychological and pedagogical foundations and methodological approaches to organising environmental education for primary school pupils.

Purpose. *The article aims to provide a theoretical basis for analysing the characteristics of fostering*

environmental awareness among primary school pupils through environmental and nature club activities, as well as conducting a comparative analysis of Ukrainian and European experience.

Methods. *The methodological basis of the study is formed by the principles of scientific objectivity, historicism, interdisciplinarity and a systematic approach. The analysis utilised methods of comparative studies, comparative analysis, interpretation of regulatory and legal acts and educational standards, analysis of curriculum content, and the synthesis of pedagogical experience.*

Research findings:

1. *The role of extracurricular education in fostering environmental awareness of primary school pupils has been identified.*

2. *A description of the principles governing the organisation of the educational process in extracurricular education has been provided.*

3. *The psychological aspects of primary school pupils' readiness for extracurricular activities, specifically club-based work, have been explored.*

4. *The stages of educational activities have been established and the main tasks of environmental education in clubs focusing on ecology and nature conservation have been defined.*

5. *A comparison has been made between Ukrainian and European experience in fostering environmental awareness of primary school pupils.*

Originality:

– **the expediency** of considering out-of-school education as an effective environment for forming the environmental consciousness of primary school students **is substantiated**;

– **the essence** of the concept «environmental consciousness of a primary school student» **is clarified**;

– **key psychological mechanisms** of the influence of educational practices that ensure the transition from knowledge to environmentally appropriate behavior **are identified and theoretically substantiated**;

– **a comparative analysis** of Ukrainian and European experience (Finland, Germany, Sweden) in environmental education **is conducted**;

– **the directions** for implementing European experience into Ukrainian educational practice **are substantiated**.

Conclusions

1. *In Ukraine, environmental education is actively developing within the context of New Ukrainian School reforms, but it remains fragmented and depends on the teacher's initiative.*

2. *In European countries, it is systematic and interdisciplinary in nature, integrated into the concept of sustainable development.*

3. *The key difference lies in the fact that: Ukraine is more focused on knowledge acquisition; Europe focuses on shaping behaviour and environmental culture.*

4. *European experience demonstrates high effectiveness thanks to: pupils' practical activities, the integration of schools into the community, modern educational technologies.*

Keywords: *environmental consciousness, primary school students, out-of-school education, hobby group activities*

References

1. Bekh, I. D. (2006). *Vykhovannia osobystosti: skhodzhennia do dukhovnosti* [Education of personality: Ascent to spirituality]. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian]
2. Hrynevych, L. M. (2023). *Osvita dlia staloho rozvytku v Ukraini ta Yevropi* [Education for sustainable development in Ukraine and Europe]. Kyiv: Yuston. [in Ukrainian]
3. Savchenko, O. Ya. (2021). *Dydaktyka pochatkovoï osvity* [Didactics of primary education]. Kyiv: Heneza. [in Ukrainian]
4. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2024). *Pro pozashkilnu osvitu: Zakon Ukrainy vid 22.06.2000 № 1841-III* [On extracurricular education: Law of Ukraine]. [in Ukrainian]
5. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Typovi osvityni prohramy dlia zakladiv pozashkilnoi osvity* [Standard educational programs for extracurricular education institutions]. Kyiv. [in Ukrainian]
6. Kobernik, O. H. (2006). *Deiaki problemy formuvannia ekolohichnoho myslennia* [Some problems of forming ecological thinking]. In *Aktualni problemy psykholohii* (Vol. 7, Issue 8, pp. 228–291). Kyiv: Instytut psykholohii im. H. S. Kostiuka. [in Ukrainian]
7. Konelska, I. M., & Terletska, N. M. (2012). *Formuvannia ekolohichnoi svidomosti uchniv molodshykh klasiv v umovakh staloho rozvytku suspilstva* [Formation of ecological consciousness of primary school students in conditions of sustainable development]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*, 34, 184–188. http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2012_34_27 [in Ukrainian]
8. Karpenko, O. V. (2024). *Osoblyvosti vykorystannia heoinformatsiinykh system u protsesi formuvannia ekolohichnoi svidomosti ditei molodshoho shkilnoho viku* [Features of using GIS in forming ecological consciousness of primary school children]. *Osvitno-naukovyi prostir*, 6(1). <https://orcid.org/0000-0001-5573-7147> [in Ukrainian]
9. Sukhomlynskyi, V. O. (1977). *Vybrani tvory* [Selected works] (Vol. 4). Kyiv: Radianska shkola. [in Ukrainian]
10. Lovochkina, A. M. (2003). *Ekolohichna psykholohiia* [Ecological psychology]. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian]
11. Yanovska, T. A., Honcharova, N. O., & Kharchenko, A. S. (2025). *Henderni osoblyvosti ekolohichnoi svidomosti molodshykh shkolariv* [Gender characteristics of environmental consciousness of primary school students]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University: Series: Psychology], (2), 154–158. <http://psy-visnyk.uzhnu.uz.ua/index.php/psy/article/view/424/487> [in Ukrainian]

12. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2021). *Kontseptsiia «Nova ukrainska shkola»* [Concept of the New Ukrainian School]. Kyiv. [in Ukrainian]
13. Rosas Aguilar, R. M., & Aguilar Leyva, N. A. (2025). Conciencia ambiental en estudiantes de educación primaria: Revisión sistemática. *Horizontes Revista de Investigación en Ciencias de la Educación*, 9(39), 3004–3023. <https://doi.org/10.33996/revistahorizontes.v9i39.1100> [in Spanish].
14. Heikkilä Emma. (2022). Sustainability through a Phenomenon-based learning approach – A study of student reflections. University of Helsinki. 84 p. URL : <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/b23ba68e-386e-4720-b51e-553f9b3304e9/content> [in English]
15. Elven, J. (2022) Organisation und Bildung für nachhaltige Entwicklung. *Gr Interakt Org* 53, 535–545. <https://doi.org/10.1007/s11612-022-00659-0> [in German]
16. Mårtensson, F., Wiström, B., Hedblom, M. et al. (2025) Creating nature-based play settings for children through looking, listening, learning and modifying in a Swedish landscape laboratory. *Socio Ecol Pract Res* 7, 93–117. <https://doi.org/10.1007/s42532-024-00208-7> [in English]

Авторське право ©2026 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 30.03.2026 р.
Прийнято редакцією 30.04.2026 р.
Опубліковано 29.05.2026 р.

УДК 373.2:37.015.31

DOI: 10.31376/2410-0897-2026-2-61-189-198

ФАСИЛІТАЦІЯ ЗАСВОЄННЯ ПРАВИЛ НАСТІЛЬНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Руденський Ростислав Євгенович

доктор філософії, старший викладач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет
e-mail: r.rudenskyi@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-5890-6276

Чикурова Ольга Ярославівна

доктор філософії, старший викладач кафедри освітології і педагогіки
Західноукраїнський національний університет
e-mail: o.chykurova@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0003-4760-9895

Жаркова Ірина Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
e-mail: irynazharkova@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-0217-1498

У статті досліджено фасилітацію засвоєння правил настільних ігор у формуванні соціально-емоційної регуляції поведінки старших дошкільників. Визначено, що соціально-емоційна регуляція поведінки старших дошкільників виявляється в здатності до усвідомленої взаємодії з іншими, емоційного самовладання, дотримання правил та досягнення спільних цілей у грі. Охарактеризовано компоненти соціально-емоційної регуляції поведінки старших дошкільників. Доведено, що настільні ігри є ефективним засобом формування соціально-емоційної регуляції поведінки. Визначено типи ставлень до засвоєння правил ігрової взаємодії та їх вплив на регуляцію поведінки дітей. Встановлено, що здатність дітей до свідомого підпорядкування правилам є важливим аспектом формування соціально-емоційної регуляції поведінки.

Ключові слова: соціально-емоційна регуляція поведінки, старші дошкільники, настільні ігри, правила гри, регуляція ігрової взаємодії, ставлення до засвоєння правил, фасилітація.

Постановка проблеми. Набуття досвіду соціальної взаємодії відбувається в дошкільному дитинстві. Цей процес є тривалим, містить свої закономірності, зумовлюється різними чинниками і умовами виховання дошкільників. Важливо, щоб соціалізація відбувалася в природному для дитини виді діяльності – грі з ровесниками, батьками, педагогами. Чим ширший і багатший спектр міжособистісної ігрової взаємодії, тим більший простір для формування соціально-емоційної регуляції поведінки. Створення інклюзивного ігрового середовища означає організування такого, у якому комфортно всім дітям-дошкільникам. У закладі дошкільної освіти (далі ЗДО) створюються педагогом сприятливі умови для того, щоб сформуванню соціально-емоційну регуляцію поведінки дошкільників, яка на кінець старшого дошкільного віку є важливою передумовою для успішного навчання в початковій школі. Діти повинні засвоїти, що суспільство, яке живе за погодженими правилами і нормами, уникає регресу, процвітає та має більші можливості для розвитку. Це означає формувати таку особистість у старшому дошкільному віці, яка матиме власне сумління та